

GEBZE’NİN DEMİRCİLER BELDESİNDE BİLİNMEYEN BİR HAMAM YAPISI

Ahmet YAVUZYILMAZ

Öğr. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi
Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü,
ahmet_yavuzyilmaz@hotmail.com

Özet

Türk kültürünün en önemli mimari yapılarından olan hamamlar, işlevleri ve mimarileri bakımından sanat tarihi ve mimari çalışmalarında önemli bir yer teşkil eder. Türk milletinin çağlar boyu temizliğe verdiği önem Türk Hamam mimarisinin ortaya çıkmasına ve gelişmesine neden olmuştur. Hamamlar mimari kuruluşları, süslemeleri, ısıtma sistemleri ile dikkate değer yapılardan olmuştur. Bu çalışmamızda Gebze’nin Demirciler Beldesi’nde bulunan ve daha önce yayınlanmamış olan bir hamam yapısını plan, mimari, malzeme ve süslenme açısından değerlendirerek Türk hamam mimarisindeki yerini belirlemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Gebze, Demirciler Beldesi, hamam, su mimarisi

AN UNKNOWN BATH STRUCTURE IN DEMİRCİLER, GEBZE.

Abstract

Turkish baths, one of the most significant architectural structures of Turkish culture, are very significant for art history and architecture in terms of their functions and designs. Turks have always paid attention to cleaning and this triggered the forming and development of Turkish bath architecture. Baths are very important architectural structures by their ornaments, heat systems. In this essay we examine the place of the bath structure found out in Demirciler, Gebze in Turkish bath architecture by studying its plan, architecture, materials, and ornaments.

Key Words: Gebze, Demirciler, Bath, Water Architecture

Giriş

Kocaeli ve İstanbul arasında yer alan Gebze, zengin bir tarihi geçmişe sahip, ekonomisi başlıca sanayi ve ticarete dayalı, Türkiye’nin hızla

gelişen ve büyüyen bir ilçesidir. Antik Çağda, Bizans Döneminde ve İstanbul'un Türkler tarafından alınmasından sonra da Osmanlılar Döneminde önemli bir menzil kasabası olmuş ve bu özelliğini günümüzde de korumaktadır. Osmanlı Dönemi'nde Gebze, ana ulaşım yolları üzerindeki konumu nedeni ile uzun yıllar Anadolu'dan İstanbul'a göç eden Anadolu halkının, sivil ve askeri yolcuların, kervanların İstanbul'a ulaşmadan önce uğradığı; aynı zamanda da İstanbul'dan hareket eden sivil ve askeri yolcuların ilk durak ve konaklama yeri olmuştur. Gebze'de günümüze sağlam olarak ulaşmış üç hamam bulunmaktadır. Bunlardan Çoban Mustafa Paşa Hamamı ve Menzilhane Hamamı daha önce birçok araştırmacı tarafından ele alındığı için, bu çalışmada daha önce bilinmeyen ve kaynaklarda adı geçmeyen Demirciler Beldesi Hamam yapısı üzerinde durulacaktır.

Demirciler Beldesi Hamamı

Kocaeli ili Gebze ilçesine 14 km. uzaklıktaki Demirciler Beldesi'nde, Çeşme Sokak'ta, bulunmaktadır (Foto 1).

Moloz taş malzemeden inşa edilen hamam, soyunmalık, ılıklik, sıcaklık ve su deposu bölümlerinden oluşmaktadır (Çiz.1). Yapı dıştan 7.50x5.65m. ölçülerindedir. Kuzey cephesi 7.50m., batı cephe 5.25m., doğu cephe ise 4.00m. genişliğindedir. Çevreye göre yüksek bir yerde inşa edilen hamamın dört cephesi sağırdır. Hamamın güney batı köşesi "L" şeklinde bir kademelenme yapılmıştır. Ilıklık mekanının dışarı taşırılan güneybatı köşesi ise pahlanarak yumuşatılmıştır (Foto 2-3).

Günümüzde, kitabesi olmayan yapının tarihi ve banisi bilinmemektedir. Bölgede yapılan araştırmalar neticesinde ve Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki mevcut belgelerden hareketle yapıyı tarihlendirmek mümkün olabilmıştır. Hamamın hemen yakınında H. 1232/M. 1816 tarihli bir çeşme kitabesi bulunmaktadır. Unkapanı tüccarlarından İsmail Ağa tarafından yaptırılan çeşme 1982 yılında yıktırılmıştır. Ancak yıkılan bu çeşmenin kitabesi günümüze ulaşabilmiştir. Çeşmeye bitişik olarak yaptırılan Demirciler Beldesi Camisi ile ilgili olarak da Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan Belgeden hareketle 1837-1838 tarihinde yapının mevcut

olduğu anlaşılabilmektedir¹. Camii yıktırılarak 1990 yılında yerine günümüzdeki cami yaptırılmıştır. Her iki yazılı belgeden hareketle Hamamın 19. yüzyıl başları ile 19. yüzyıl ortalarında yaptırılmış olduğunu söyleyebiliriz.

Hamamın kuzey cephesi ekseninde bugün yıkılmış olmakla beraber temel izlerinden doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı bir soyunmalık mekanı olduğu anlaşılmaktadır. Soyunmalık bölümü üst örtüsü ve beden duvarları yıkıldığından dolayı bu bölümün örtüsü ve cephelerinin düzeni hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz.

Yapının içerisine kuzey cephede yer alan, 0.80m. genişliğinde 1.60m. yüksekliğinde, yuvarlak kemerli bir kapı ile hamamın ılıklik bölümüne girilmektedir (Foto 4). 2.30x2.30m. ölçülerinde kare bir mekân olan ılıklik kısmının üzeri kubbe ile örtülmüştür. Kubbenin zeminden yüksekliği 3.30m. olup, dairevi formlu tepe pencereleri ile aydınlatılmaktadır (Foto 5). Ilıklik bölümünün duvarların üst seviyeleri ve kubbesi yer yer tahrip olmuştur (Foto 6).

Ilıklik bölümündeki duvarların üst bölümü dolaşan künk yuvaları dikkat çekmektedir. Duvarlarda bulunan künk yuvaları, 0.12m. genişliğindedir (Foto 7). Ilıklik mekânının giriş kapısının sağında bir; güney duvarında ise üç sıra künk yuvaları görülebilmektedir.

Hamamın ılıklik bölümü doğu cephesinin kuzeye yakın bölümünde yer alan bir giriş kapısı ile hamamın sıcaklik bölümüne girilmektedir. 3.30x3.30m. ölçülerinde kare bir mekân olan sıcaklik bölümünün üzeri de kubbe ile örtülmüştür (Foto 8). Kubbeye geçiş tromplarla sağlanmıştır. Sıcaklik kısmı ılıklik kısmına nazaran 1.00m. daha geniş ve kubbesi daha yüksektir. Bu sadece yapının içerisinde değil, dışarıdan da rahatlıkla izlenilebilmektedir.

---

¹ “Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne mülhak vakıflardan Üsküdar'a muzaf Gebze nahiyesine bağlı Demirciler karyesinde bulunan caminin, imamet ve hitabet cihetlerine mutasarrıf olan Ahmed bin Mustafa Halife'nin vefatıyla mahlul görevlerin oğlu İsmail Halife'ye tevcihi”. 21/Ca/1253 (Hicrî) (M.1837-1838), Dosya No:1609, Gömlek No:6.

Sıcaklık mekânın kubbesi, ılıklik mekânına göre daha sağlam durumdadır. Kubbeye geçişler tromplarla sağlanmıştır. Sıcaklık bölümü kubbesine, merkezde bir, ikinci sırada dört, üçüncü sırada ise sekiz adet tepe penceresi açılmıştır. Sıcaklık bölümü duvarlarına 0.50m. genişliğinde 0.24m. genişliğinde künkler yerleştirilmiştir (Foto 9). Sıcaklık mekanının güney duvarının ortasından 0.62x0.49m. ölçülerinde 0.51m. derinliğindeki dikdörtgen formulu pencere, yapının su deposuna açılmaktadır (Foto 10).

Sıcaklık bölümünün duvarına bitişik olarak yapılmış ve ona bir kontrol penceresi ile bağlanmış bulunan su deposu tonozla örtülmüştür. Dikdörtgen planlı olarak tasarlanarak su deposu iki kısma ayrılmıştır (Foto 11-13). Büyük ölçüde üst örtüsünün yıkılmasından dolayı moloz taş ve toprakla dolmuş olan su deposunun zemini güçlükle seçilebilmektedir. Ortada bulunan bir ayırıcı duvar vasıtasıyla iki birime ayrılmıştır. Su deposunun doğu tarafı 1.01x1.50m. ölçülerinde elips formunda iken, batı tarafı 1.01x2.61m. ölçülerinde dikdörtgen planlıdır. İki birim birbirinden 0.32m. kalınlığında bir duvarla ayrılmaktadır.

Su deposu doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen plana sahiptir. Su deposunun altında ocak ağzının açıldığı, hem hamamın hem de suyun ısıtılmasını sağlayan külhan bölümü bulunmaktadır. Ancak bu bölüm toprakla kapandığı için sadece duvardaki sivri kemerli açıklığın bir bölümü görülmektedir.

Hamamın örtü sisteminde tonoz ve kubbe kullanılmıştır. Su deposu beşik tonoz ile örtülü iken, ılıklik ve sıcaklık mekânları ise tromplarla geçilen birer kubbeye örtülüdür.

Yapıda moloz taş ve harç kullanımı görülmektedir. Moloz taş malzeme cephelerde ve örtü sisteminde kullanılmıştır. Farklı boyutlardaki moloz taşların düzensiz bir teknikte uygulandığı görülmektedir. Yapının ılıklik bölümü ile sıcaklık bölümlerinde moloz taş kullanılmış, duvar yüzeyleri ise beyaz kireç harcı ile sıvanmıştır.

Süsleme: Yapı süsleme kompozisyonu açısından oldukça sade tutulmuştur. Yapının dış cephelerinde monotonluğu gidermek amacıyla güneybatı köşesi pahlanarak, cepheye hareketlilik kazandırılmıştır.

Değerlendirme ve Sonuç:

İslam dininin temizliğe verdiği öneme binaen özellikle Osmanlı Devleti döneminde su mimarisine bağlı olarak birçok hamam yapısı miras bırakılmıştır². Hamamlar temizlik ihtiyacını karşılamının yanı sıra çoğunlukla bağlı bulunduğu vakıf kuruluşuna gelir getirmek amacıyla yapılmış yapılardır(Uluçam, 1999: 179).

Anadolu'da değişik dönemlerde inşa edilen hamamlar hakkında farklı araştırmacılar değişik tipoloji önerilerinde bulunmuştur. Hamamların plan tipleri sıcaklık bölümü esas alınarak, yapılmıştır (Eyice, 1960: 99-120.; Önge 1988:111-120.; Denктаş, 2000: 275). Makale konusunu oluşturan Demirciler Beldesi Hamamı tek mekanlı, soyunmalık, ılıkılık, sıcaklık ve su deposundan oluşan basit görünümlü bir mahalle hamamıdır.

Anadolu Türk hamamları hizmet verdiği kitle açısından özel hamamlar ve genel hamamlar olarak iki grup oluşturur (Önge, 1988: 10). Özel hamamlar az sayıda kişinin yıkanmasına uygun olarak küçük ölçekli yapılardır. Bağımsız olarak bir saray, köşk, han ya da tekkenin içinde yer alabilirler. Bu tip hamamlara Alanya İçkale Hamamı (12.yüzyıl) (Önge, 1988: 166), Kayseri Tuzhisar Sultan Hamamı (1232-1236)(Önge, 1988: 188), Karatay Han Hamamı (1240-1241) (Önge, 1988: 219) örnek olarak verilebilir.

Genel hamamlar ise daha fazla sayıda kitleye hitap eden yapılardır. Bir külliye dâhilinde veya müstakil binalar şeklinde inşa edilen bu yapılar erkek ve kadınlara yönelik ayrı mekânlara sahip çifte hamam ya da tek hamam olarak inşa edilmişlerdir. Bu plan şemasında Anadolu'da inşa edilen Kayseri Kölük Hamamı (1210-1211) (Önge, 1988: 131-133), Edirnekapı Mihrimah Hamamı (1548)(Önge, 1988: 400), İstanbul Beyazıt Hamamı (1500-1505)(Yüksel, 212.şek 73) örnek verilebilir.

---

² Hamamlar hakkında geniş bilgi için bkz. Gluck, 1921.; Ülgen, 1950. 175.; Aru, 1949.; Eyice, 1960,99- 120.; Klinghardt,1972.; Önge, 1995; Denктаş, 2000.; Çakmak, 2002.; Eravşar, 2004.; Önge, 1988,403-428.; Önge 1978, 121-135.; Önge, 1989, 235-252.; Önge, 1970, 6-7,20.; Ünver, 1973, 87-95.; Ürer, 2002; Çal, 1998, 103-123.; Eyice, 1955, 849-855.; Eyice, 1997, 402-430.; Taşçioğlu, 1998.; Yegül, 2006.; Erat, 1997.; Çınar, 2010.; Erken, 2006, 403-419.; Önder, 2007.

Tek hamamlarda günün belli saatlerinde kadınlar ve erkeklere hizmet verirken; çifte hamamlar ise aynı anda hem kadınlara hem de erkeklere ait ayrı kısımları ile aynı anda kullanılabilir. Çifte hamamlarda genellikle erkekler kısmı kadınlar kısmına oranla daha büyük ve gösterişlidir. Erkekler kısmının soyunmalığının girişi bir ana yola ya da meydana bakarken, kadınlar kısmı ise tali yola bakar.

Hamam plan ve mekan dağılımı açısından incelendiğinde Anadolu'da benzer plan şemasında yapılmış hamamlar bulunmaktadır. Gerek plan şeması gerekse ılıklik ve sıcaklik mekânlarının durumu açısından Niksar (Argosti) Ardıçlı Hamamı (XIV. yy)(Eravşar, 2004: 61-64), Tokat Pazar Beyovası Köyü Hamamı (XIV. yy) (Eravşar, 2004: 76-70), Zile Taceddin İbrahim Paşa Hamamı (XIV. yy) (Eravşar, 2004: 81-86), Isparta Eğridir Barla Göçeri (İbrahim Paşa) Hamamı (Çiz.2) (Doğan, 2008: 137-138), Isparta Eğridir Gökçe Köyü Hamamı (14.yüzyıl/Çiz.3) (Doğan, 2008: 167-172, Lev.151), ile benzerlik göstermektedir.

Mekân Dağılımı: Anadolu Türk Hamamlarının erken tarihli örneklerinde, soyunmalık mekânlarının genellikle tonoz ya da ahşap çatıyla örtülü oldukları bilinmektedir. XIV. ve XV. yüzyıldan itibaren soyunmalıklar birer kubbe ile örtülmeye başlanmış ve daha da geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak birkaç hamam yapısında ahşap çatı geleneği devam eder. Demirciler Köyü Hamamı'nın soyunmalık bölümü günümüze ulaşmamıştır. Mevcut kalıntılardan anlaşıldığı kadarıyla tonoz örtülü olması muhtemeldir.

Ilıklık, soyunmalık ve sıcaklık arasında, vücudu sıcaktan soğuğa veya soğuktan sığağa alıştırmak için belli bir süre beklenen ve dinlenmeye yarayan mekân olarak, tuvalet ve traşlığı da içermektedir. Ilıklık mekânları genellikle kare planlı, kubbeye örtülü ya da enine dikdörtgen planlı, beşik tonozla örtülüdür.

Sıcaklık, Türk hamamlarında en önemli yıkanma bölümü olup, zeminde bir göbek taşı bulunduran kubbeli bölüm ile bu bölüm etrafında aksiyal olarak düzenlenmiş eyvanlar ile köşe halvetlerinden oluşmaktadır. Bu şema çoğu Anadolu hamamlarının sıcaklıklarında karşılaşılan bir planlamadır. Demirciler Köyü Hamamının sıcaklık mekânı kubbe ile kapatılmıştır.

Su deposu Anadolu'da hamamlarda ihtiyaç duyulan suyun, dere, çay, nehir gibi akarsulardan veya kuyu ve sarnıçlardan temin edildiği, bu suyun dolaplarla hamamın su deposuna alındığı belgelerden anlaşılmaktadır (Önge, 1988: 403-428). Yeri, genellikle sıcaklığın arkasında ve sıcaklık boyunca enine dikdörtgen planda uzanan su depoları, beşik tonoz ya da sivri tonoz örtülü bölümlerdir. Bazı hamamlarda tonozun üstünde, içeriği aydınlatmak için ışık gözleri vardır. Bazı hamamlarda ise soğuk ve sıcak su depoları ayrı olarak yer almaktadır. Su deposu ile sıcaklık mekânının ayrıldığı duvarda genellikle bir pencere vardır. Bu açıklık, su seviyesini kontrol etmek ve gerektiğinde su deposunun tamirâtı için deponun içine girmeye yöneliktir(Çakmak, 2002: 21).

Demirciler Köyü Hamamı su deposu beşik tonozla örtülmüştür.

Külhan, hamamlarda su deposunun gerisinde bulunan ve uzunluğu su deposuna eşit olan enine dikdörtgen planlı, üzeri tonoz ya da düz dam örtülü odunluk ya da tesisat bölümüdür.

Yapı Elemanları

Duvarlar: Hamamların özel durumundan ve mahremiyetten dolayı duvarların büyük bölümü sağır olarak yapılmıştır.

Kapılar: Birimler arası geçişi sağlayan kapılar incelenen hamamda da görüldüğü üzere moloz taş örgülü ve yuvarlak kemerli olarak tasarlanmıştır. Küçük ölçülerdedir.

Pencereler: Hamamların aydınlatılması, soyunmalık mekânı üst örtüsündeki aydınlık feneri, ışık gözleri, tepe pencereleri ve değişik yerlerdeki pencere açıklıkları ile sağlanmaktadır. Hamamların beden duvarları sağır olarak bırakılmış, yalnızca soyunmalık bölümlerinin üst kısmına pencereler açılmıştır. Hamamların mahremiyetinden dolayı aydınlatma örtü elemanlarına açılan ışık gözleriyle sağlanmaya çalışılmıştır. Hamamlar fonksiyonu gereği tepeden ışıklandırılan yapılardır. Ancak XV. yüzyıldan itibaren, soyunma mahallerinde dışarıya açılan alt pencerelerin görülmeye başlanması dikkati çeker (Önge, 1978:6). Demirciler Köyü Hamamı'nda ise soyunmalık bölümü yıkıldığı için bu mekânın cephe düzeni hakkında bir bilgiye sahip değiliz.

Örtü Elemanları: Anadolu'da inşa edilmiş ilk Türk yapılarında ışıklandırmanın, havalandırma ile birlikte dış duvarlara açılmış küçük

mazgal pencereler ile üst örtüde ışık gözleri ve aydınlık fenerleriyle sağlandığı görülmektedir (Önge, 1978:6). Hamamlar, ısı kaybını azaltmak için ve fonksiyonları gereği mahremiyet gerektiren yapılar olduklarından aydınlatma genellikle üst örtü elemanları üzerine açılan tepe pencereleri ya da ışık gözleri ile yapılmışlardır (Denktaş, 2000:290). Erken tarihli Selçuklu hamamlarında ışık gözleri ve aydınlık fenerleri oldukça küçük ve az sayıda görülmektedir. Ancak XIV. yüzyılın ortalarından itibaren ışık gözlerinin arttığı görülmektedir (Önge, 1970:6).

Malzeme ve Teknik: Hamamlar, buhar ve suyun oluşturduğu nemden dolayı çabuk yıkılma riski olan yapılardır. Bu nedenle, Anadolu'nun diğer Türk hamamlarında olduğu gibi Demirciler Beldesi Hamamı da özensiz malzeme ile inşa edilmişlerdir.

Sonuç olarak incelediğimiz Demirciler Beldesi Hamamı gerek tarihi değeri gerekse plan ve mimari özellikleri açısından korunması gerekli bir kültür varlığıdır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Abide ve Yapı İşleri Daire Başkanlığının tescil şubesinden alınan belge ve dokümanlarda hamam yapısına ait dosya bulunmamasından dolayı onarımlar hakkında bilgi edinilememiştir. Ayrıca Kocaeli Kültür Varlıkları Koruma Kurulunda da yapıyla ilgili her hangi bir tescil kararı bulunmamaktadır. Yapının vakit geçirilmeden bir an önce tescil edilmesi, restorasyon projelerinin hazırlanarak kaybettiği değerlerin geri kazandırılması gerekir. Aksi halde bu mütevazi eser gelecek nesillere ulaşmadan yom olmayla karşı karşıya kalacaktır. Gerekli müdahaleler yapılarak halkına hizmet için işlevliğini tekrar kazandırmak gerekmektedir.

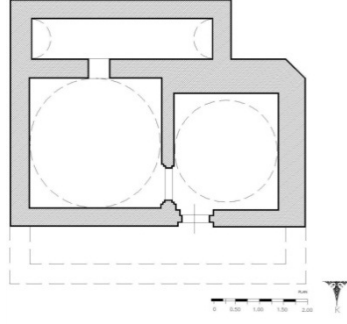

Kaynakça

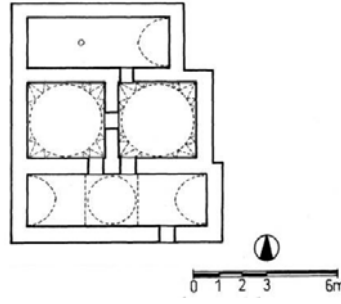
- Altınsapan, E.(2009).*Eskişehir Hamamları*, Eskişehir.
- Aru, K. A. (1949). *Türk Hamamları Etüdü*, İstanbul.
- Birsen, E.(t.y) “Anadolu’da Türk Hamam Mimarisi”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.12, İstanbul, 395-405.
- Çakmak, C. (2002). *Tire Hamamları*, Ankara.
- Çal, H. (1988). “Zile Hamamları”, *Türk Etnografya Dergisi*, S.18, Ankara. 103- 123.
- Çınar, S.(2010). *Erzurum’da Hamam Mimarisi ve Hamam Kültürü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Denktaş M. (2000). *Kayseri’deki Tarihi Su Yapıları*, Kayseri.
- Doğan, N.Ş. (2008). *Isparta’da Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mimarisi*, Isparta .
- Erat, B. (1997). *Anadolu’da XIV. Yüzyıl Türk Hamam Mimarisi*(Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erat, B. (1999). “Anadolu’da Türk Hamam Mimarisi”, *Osmanlı/Kültür ve Sanat*, C.X, Ankara. 142-155
- Eravşar, O.(2004). *Tokat Tarihi Su Yapıları (Hamamları)*, Konya.
- Erken, S. (1973). “Edirne Hamamları”, *Vakıflar Dergisi*, S. X, Ankara. 403-420.
- Eyice S. (1955). “Türk Hamamları ve Bayezid Hamamı”, *Türk Yurdu*, S.244, 849-855.
- Eyice S. (1960). “İznik’te ‘Büyük Hamam’ ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme”, *Tarih Dergisi*, C.XI, S.15, İstanbul. 99-120.
- Eyice S. (1997). “Hamam/Tarih ve Mimari”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul. 402- 430.
- Glück, H.(1927). “İslam Hamamlarının Menşei ve Tekamülü” (Çev. F.Köprülü), *Türk Yurdu*, S.27, İstanbul. 269-279.
- Klinhart, K. (1972). *Türkische Baeder*, Stuttgart.

- Önder, O.(2007). Sivas İli Merkezindeki Türk Devri Hamamları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Önge, Y. (1970). “Anadolu Türk Mimarisinde Üstten Tabii Aydınlatma, Aydınlık Feneri”, *Önasya*, VI (64), Ankara. 6-7.
- Önge, Y. (1989).“Sinan’ın İnşa Ettiği Hamamlar”, *VI. Vakıf Haftası Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde Mimar Sinan ve Dönemi Sempozyumu Bildirileri 5-8 Aralık 1988*, İstanbul. 255-273.
- Önge, Y. (1988). “Sinan’ın İnşa Ettiği Hamamlar”, *Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri I*, İstanbul. 403–428.
- Önge, Y. (1978).“Eski Türk Hamamlarında Aydınlatma”, *Vakıflar Dergisi*, S.12, Ankara. 121-136.
- Önge, Y. (1995). *Anadolu’da XII – XIII Yüzyıl Türk Hamamları*, Ankara.
- Uluçam, A.(1999). “Klasik Dönem Osmanlı Mimarisi”, *Osmanlı Kültür ve Sanat*, C.X, Ankara. 163-183.
- Ülgen, A.S.(1964). “Hamam”, *TDVİA*, C.V, İstanbul. 174-178.
- Ünver, A. S.(1973). “Türk Hamamı”, *Belleten*, XXXVII (145), Ankara. 87-95.
- Yegül, F.(2006). *Antik Çağ’da Hamamlar ve Yıkanma*, İstanbul.

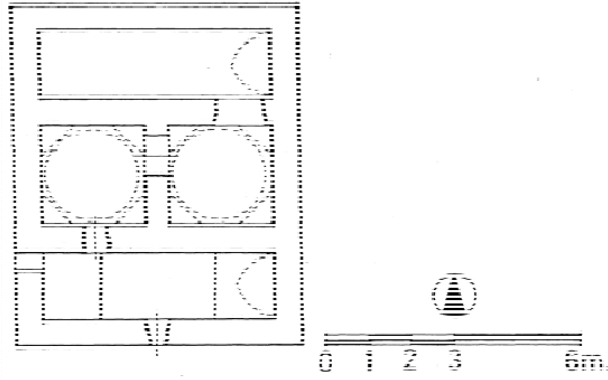
ÇİZİMLER

Çizim 1. Demirciler Beldesi Hamam Planı

Çizim 2. Barla Göçeri Hamamı Restitüsyon Planı (N.Ş.Doğan'dan)

Çizim 3. Eğridir Gökçe Köyü Hamamı (N.Ş.Doğan'dan)

FOTOĞRAFLAR

	
Fotoğraf 1: Demirciler Köyü Hamamı Kuzey Cephe	Fotoğraf 2: Batı Cephe
	
Fotoğraf 3: Güneybatı Cephe	Fotoğraf 4: Ilıklık Mekanına Giriş Kapısı
	
Fotoğraf 5: Ilıklık Mekanı Duvarlarındaki Künk Kalıntıları	Fotoğraf 6: Ilıklık Mekanını Örtün Kubbe

	
<p>Fotoğraf 7: Sıcaklık Mekanı Giriş Kapısı</p>	<p>Fotoğraf 8: Sıcaklık Mekanını Örtün Kubbe</p>
	
<p>Fotoğraf 9: Sıcaklık Mekanı Duvar Yüzeyleri</p>	<p>Fotoğraf 10: Sıcaklık Mekanından Su Deposuna Açılan Pencere</p>
	
<p>Fotoğraf 11: Su Deposu</p>	<p>Fotoğraf 12: Külhan Bölümü</p>
	<p>Fotoğraf 13: Güneydoğu Cephe</p>